

Fredrik Grøn:

Varulvtroen

Denne besynderlige overtro har aldri nådd den store utbredelse i Europa som heksevesenet, hvormed den dog er temmelig nøie forbundet. Det dreier sig også her om en tilstand som kunde frembringes hos enkelte individer ved inngnidning med en salve i likhet med heksesalven. Men hertil kommer på den annen side et par andre momenter. For det første eksisterte der fra eldgammel tid i Grekenland den overtro, at enkelte mennesker virkelig kunde forvandle sig til en ulv og i sådan skikkelse utføre forskjellige onde gjerninger. For det annet ser det ut som om man allerede i den greske oldtid hadde tilfelle av en virkelig

sinnssykdrom, lykantropi kallet, hvorunder den angrepne trodde sig å være et vilt dyr, en ulv.

Nu var de gamle grekere et utpreget fedrivende folk, og greske hyrder hadde ofte å kjempe med ulver som angrep deres hjord. Et intimt kjennskap til og en sterk frykt for ulven har da antagelig været medvirkende til utformingen av denne overtro. Ordet varulv henger sammen med det latinske ord for mann – vir – og betyr likefrem ”mann-ulv”. Det betegner et menneske i ulveham. Vi møter hos oss antydning av kjennskap til og tro på denne tilstand i Egils saga. Om den gamle

Kveldulv fortelles nemlig at han går tidlig til ro om aftenen og at han da har antatt ulveskikkelse.

Bronseplate fra vendeltiden, funnet på Öland i Sverige.

Utvilsomt henger varulvstroen sammen med det såkalte sjelebytte, en forestilling som også i vår tid påtreffes en sjelden gang hos sinnssyke. De påstår da å være forvandlet til et dyr, f.eks. til en hund eller ulv, og deres egen sjel antas da av de syke å være vedkommende dyrs. Nu viser det sig ved nærmere undersøkelse at en slik tro eksisterer vidt utbredt blant naturfolk både i Afrika og i Asia. Men her skifter dyreskikkelsen etter landet, så at i Afrika løven og i India tigreren er vedkommende dyr.

At lignende forestillinger også er urgamle fremgår av Det gamle testaments fortelling om kong Nebukadnezar, kongen i Babylon som erobret Juda rike i året 597 f.Kr., ødela Jerusalem og førte jødene i det babylonske fangenskap. Det heter om ham at han blev som et vilt dyr og spiste gress. Her har vi utvilsomt en beretning om at kongen blev sinnssyk under en form som minner om lykanthropi. Men han blev frisk igjen, heter det.

Senere i oldtiden omtales lykan-

tropien som en sykdom av flere forfattere, således av en romersk lege ved navn Marcellus fra Sida (i Pamfylia) i det annet århundre e.Kr. Det merkelige er nu at det ser ut som om disse oldtidsforfattere er på det rene med tilstandens karakter av sinnssykdom. Atter blir det forbeholdt middelalderen og det især den siste del derav å blande overtroen inn og forkvakle begrepene. I denne tid brer varulvstroen sig utover landene, ja antar karakteren av en ren psykisk farsott som setter domstolene i gang med bål og band til følge.

Imidlertid er der flere ting som tyder på at varulvstroen dessuten henger sammen med eller står i et visst forhold til den sykdom, som vi også kjenner fra vår tid og som kalles hundegalskap eller "vannskrekk". Det er en ytterst uhyggelig sykdom, som angriper hunder og undertiden også andre dyr, f.eks. ulver, og som ved de syke dyrs bitt kan overføres på mennesker. Sykdommen har opnådd internasjonalt ry ved Pasteurs arbeider med å finne et middel mot den. Og et slikt lyktes det ham også å finne i 1880-årene i den såkalte rabiesvaksine.

På den tid forekom sykdommen meget utbredt rundt om i Europa, i Russland f.eks., også av og til hos oss. Følgen av Pasteurs opdagelse blev oprettelsen av en hel rekke spesielle Pasteur-institutter rundt om i landene, bl.a. for å behandle de angrepne mennesker. Nu var sykdommen utvilsomt ennu langt mere utbredt før i tiden, og selv om man nok forstod at det var bitt av "gale hunder" som fremkalt sykdommen, hadde overtroen et stort spillerum. For de syke geberdet sig på en høist forunderlig måte, fikk sterke kramper, bet om sig, gjødde som hunder, kort sagt, opførte sig som dyr. Hvad underlig da at overtroen hadde travelt hermed!

Varulv. Tresnitt av Lucas Cranach 1512.

Vi kan av en beretning i Snorres norske kongesagaer direkte se at hendelser som utbrudd av hundegalskap blev opfattet som jertegn eller snarere som et varsel. Man har herav sluttet at hundegalskapens opptreden, ofte i rene epidemier idet flere individer på samme sted blev bitt og angrepet av sykdommen, har gitt varulvtroen vind i seilene. Og usannsynlig er dette ikke. Hvorom allting er, vet man sikkert at i en viss periode av senmiddelalderen optrådte varulvvesenet rent epidemisk i enkelte egne, bl.a. i Frankrike og Tyskland.

Ja, selv så sent som i det 16.

århundre anstilte man rene klappjakter på de formodede varulver, og de som blev fanget dømtes ubarmhjertig til bål og brand akkurat som hekser og heksemestere. En hollandsk lege, Peter Foreest, som levet i det 16. århundre, beretter i et skrift om slikt. Og han forteller nettop at de ulykkelige individer brukte heksesalver for å hensette sig i den tilstand hvori de innbilte sig å kunne omskapes til ulver. Man har eksempler på at de da fór ut i skogen, angrep kvinner og barn, sønderrev dem og

spiste deres kjøtt. Dette bekjente enkelte selv for retten å ha gjort. Hvad under da at de uten nåde blev brent! At det også har dreiet sig om lavtstående, imbecile eller sinnssyke vesener er sikkert nok. For i 1603 lyktes det i Frankrike noen leger å bevise at en slik innfanget "varulv", hvis navn var Grenier, simpelthen var idiot. Derved reddet de ham fra bålet. Siden den tid synes uvesenet hurtig å ha tatt av. Men minnet om "varulvene" lever fremdeles, også i litteraturen. I en av Marryats romaner fra forrige århundre er sujettet således benyttet.

Så merkelig det høres ut, har vi fra vår egen tid sikkerhet for at varulvtroen ikke er helt utdødd i Norge. Fra 1911 finnes nemlig en optegnelse fra en bygd i Østfold, ifølge hvilken en mann levet der som var varulv. Det kommer plutselig noe over ham og han forsvinner en fjorten dagers tid. Ingen ser ham bli borte, og ingen vet når han kommer tilbake. Han antas da å ferdes i skog og mark så lenge. Men hvad han ellers foretar sig, oppgis ikke. Også fra en annen egn av landet, fra Sunnfjord, har

Varulven i Eschenbach blir fanget i en brønn, mens en ulv i klær er hengt i effige i bakgrunnen. Tysk tresnitt fra 1685.

man fra vår tid en lignende beretning om en mann som eiet en bjørneham, og når han tok den på sig, var ingen trygg for ham. Var det måneskinn, gikk han ut i marken og kunde da drepe geiter. Var det lys sommerkveld, sloss han med hester borti bakkene.

Engang han var borte, fant konen bjørnehammen og brente den op. Efter det var mannen aldri frisk. – Her blander sig inn flere slags overtro, hamskifte, varulvtro og sagnmotiver. Men om det ses, helt utdød er denne besynderlige overtro altså ikke, selv i vårt land i nutiden. Og i Danmark levet varulvtroen iallfall på Sjælland langt ned i det 19. århundre.

Undertiden, trodde man forresten, kunde man se på et menneske om det var

En katolsk prest gir ulven den siste olje.

Illustrasjon fra Gerald av Wales' topografiske Hibernica fra ca. 1200.

en varulv. Hadde man sammenvoksede øienbryn, var det mistenkelig. Ja, slike bryn som man jo ofte ser på mennesker med kraftig hårvekst, blev likefrem kalt "varulvbryn". Det kunde altså være farlig i gamle dager å ha sammenvoksede øienbryn. Også en hårdusk mellom skulderbladene, som man av og til finner hos folk med hårvekst som en Esau, var mistenkelig.

Bildet på s.17: Michael Leicht vist som varulven fra Neuses på flygeblad fra 1685.

Fredrik Grøn (1871-1947) hørte til den første generasjon av forskere som arbeidet med medisinhistorie på et vitenskapelig grunnlag, med kildestudier som viktigste metode. Hans grundige og omfattende produksjon, spesielt om norsk kosthold og folkemedisin, regnes i dag som klassikere i sitt slag.

Grøns produksjon av medisinhistoriske arbeider var betydelig, og flere av verkene regnes fremdeles som viktige kilder for dagens forskere. Arbeidene, som særlig konsentrerer seg om norsk folkemedisin og kosthold fra norrøn tid og frem til 1800-tallet, ble dels publisert i norske og nordiske fagtidsskrifter, dels i dagspressen. Enkelte av hans hovedverk – bl.a. Om kostholdet i Norge, som han fikk Nansenfondets og Freia sjokoladefabrikkens pris for, og Medisinens historie i Norge – er i ettertid utkommet i faksimile.

Kilde: *Norsk biografisk leksikon*